

In order to unravel the life and creative turns of this Litvak artist, as yet little known in Lithuania, documents from archives in Lithuania and the United States, the Montreal Museum of Fine Arts, the Museum of Jewish Montreal and the Jewish Public Library in Montreal, testimonials of the artist's relatives and the inter-war press have been used. Urel Boruch Rapoport was born on May 15, 1898 in Anykščiai; in 1911 his whole family moved to New York, settling in

the Bronx. Showing a talent for drawing from a young age, Rappaport became an artist, actively participating in exhibitions, travelling and visiting Lithuania in 1938 where he held an exhibition and created a cycle of landscapes. Rappaport settled in Montreal in 1940 where he became involved in the city's art scene. After the artist's death, the collection of his work disappeared and has yet to be found, with only two of his portraits known to exist.

Albertas Rappaportas:

kūrybiniai vingiai nuo Anykščių iki Monrealio

Vilma Gradinskaitė

Palaiptiems į Lietuvos muziejus ir privačius rinkinius grįžta iš gimtinės emigravusių ir po pasaulį pasklidusių dailininkų pavieniai darbai ir kolekcijos. Kismet gausėja Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus dailininkų išėvių kūrybos fondas, pasipildantis ir Lietuvos žydų (litvakų) dailininkų darbais. Vis dėlto nemažai dingusių kolekcijų dar tik laukia, kol bus atrastos, o galbūt net sugrįš į Lietuvos muziejų dailės fondus. Užmarštyje skendi ir Lietuvoje nežinomo litvako dailininko Alberto Benjamino Rappaporto iš Anykščių biografija ir kūryba, o gausi jo tapybos darbų kolekcija kol kas dingusi be žinios.

Siekiant išnarplioti dailininko A. Rappaporto gyvenimo ir kūrybos gijas remtasi Lietuvos valstybiniame istorijos archyve ir Kauno regioniniame valstybės archyve saugomais įvairaus pobūdžio dokumentais bei Valstybiniame Niujorko archyve (*New York State Archives*) ir Niujorko miesto nacionaliniame archyve (*National Archives at New York City*) saugomais emigracijos ir natūralizacijos dokumentais,

kurie yra paskelbti paieškos sistemose www.ancestry.com ir www.familysearch.org. Ieškant dingusios dailininko A. Rappaporto darbų kolekcijos bendradarbiauta su Monrealio dailės muziejumi, Monrealio žydų muziejumi ir Monrealio žydų viešąja biblioteka. Paieškos padėjo atrasti Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenančius dailininko giminaičius – dr. Jonathaną C. Rappaportą ir dr. Lawrence'ą N. Rappaportą. Nuoširdus ačiū jiems už informaciją ir vaizdinę medžiagą po kruopelę rekonstruojant A. Rappaporto gyvenimo ir kūrybos faktus. Už istorines konsultacijas dėkoju istorikams Rimantui Vanagui ir Geršonui Taicui.

Informacijos apie dailininko A. Rappaporto vizitą Lietuvoje ir Vilniuje bei Kaune surengtas jo parodas ieškota Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių ir Kauno viešojoje bibliotekose. Pagrindiniai šaltiniai – tarpukario spauda lietuvių, jidiš, lenkų ir rusų kalbomis. Daugiausia informacijos rasta dienraščiuose jidiš kalba:

<
Albertas Rappaportas
(1898–1969)
Klajojantis žydas
Spaudinys, reprodukcija,
publikuota: *Forward*,
1946 09 26, p. 3
Lawrence'o N. Rappaporto
archyvas

1
1897 m. Kauno gubernijos gyventojų surašymas, LVIA, f. 768, ap. 1, b. 31.

2
Pirmą kartą Anykščiuose žydai paminėti 1567 m., kai Joachimas, Šajos sūnus, apkaltino Anykščių valsčiaus vaitą Valentiną Buivydą, kad su vaito žinia jo karčiameje buvo nužudyti du Joachimo broliai ir žentas. Žudikai prisipažino, kad vaitas įkalbėjęs juos užpulti karčiamą ir nužudyti žydus (Бершадский С. А., *Русско-еврейский архивъ. Документы и регесты къ исторіи литовскихъ евреевъ*, т. 1, С. Петербургъ, 1882, c. 200).

3
1897 m. Kauno gubernijos gyventojų surašymas, LVIA, f. 768, ap. 1, b. 31.

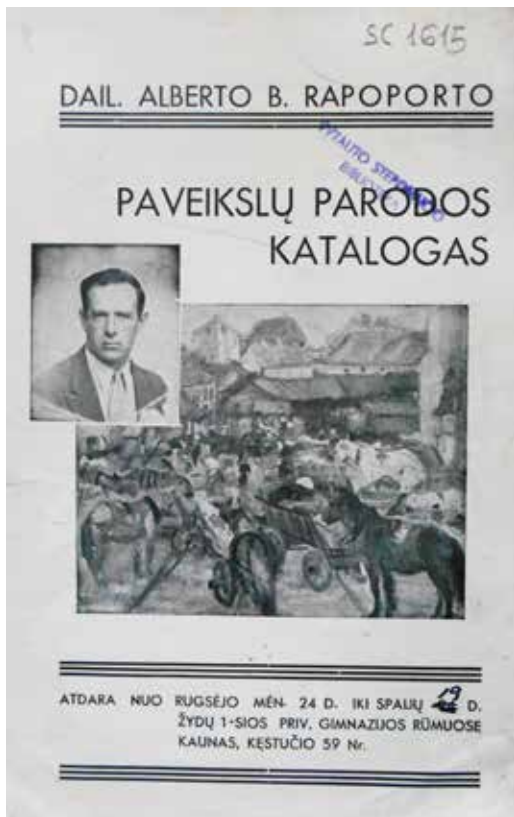
4
Plačiau apie Anykščius žr.: *Anykščiai: istorijoje, literatūroje, atsiminimuose*, sud. V. Račkaitis, A. Verbickas, Vilnius: Mintis, 1992; Vanagas R., Vanagas N., *Anykščių fenomenas*, Vilnius: Petro ofsetas, 2016.

Lietuvos žydų švietimo draugijos dienraštyje „Folksblat“ (Liaudies laikraštis), Lietuvos žydų sionistų organizacijos dienraštyje „Di jidiše štime“ (Žydų balsas) ir nepartiniam dienraštyje „Di cait“ (Laikas). Apie Kanadoje vykusias parodas anglų, prancūzų ir jidiš kalbomis rašė Monrealio laikraščiai, saugomi Monrealio žydų viešojoje bibliotekoje. Už pagalbą ieškant medžiagos jidiš kalba ir straipsnių vertimus iš jidiš į lietuvių kalbą nuoširdžiai dėkoju istorikei ir vertėjai Rozai Bieliauskienei.

Urelis Boruchas Rapoportas gimė 1898 m. gegužės 15 d. Anykščiuose. Jis buvo antras vaikas Jankelio (1867–1946, tėvas Uriašas) ir Lėjos Dantsik / Denzeg (gim. 1868, tėvas Girša) Rapoportų šeimoje. Be Urelio, šeimoje dar augo vyresnė sesuo Nesa Gitlija (gim. 1895) ir du jaunesni broliai – Chaimas (gim. 1901) ir Elijašas (gim. 1905)¹.

Anykščiuose žydai minimi nuo XVI a. II pusės². 1897 m. surašymo duomenimis čia gyveno

2 754 žydai, o tai sudarė 69,7 procento visų miesto gyventojų³. Žydai daugiausia vertėsi prekyba ir amatais, apylinkėse garsėjo kaip geri mūrininkai, tinkuotojai, dažytojai, krosnininkai ir kaminkrėčiai. Nusiaubti 1891 ir 1894 m. gaisrų, XX a. pr. Anykščiai ėmė sparčiai augti ir tapo vienu didžiausių Utenos apskrities miestų. Tuo metu, kai Anykščiuose gyveno Rapoportų šeima, mieste veikė paštas ir telegrafas, geležinkelio stotis, miesto valdyba, policijos nuovada, viešbutis, vaistinė su vaistų sandėliu, keliolika parduotuvių, keli bravorai ir karčiamos, vynuogių vynu rūšys, valstybinis vyno kioskas, alaus kioskas, vietos blaivybės draugijos arbatinė, 1902 m. paleista hidroelektrinė. Anykščiai buvo daugiatautis miestas, čia stovėjo įvairių religinių konfesijų namai: 1757–1768 m. pastatyta vienabokštė mūrinė katalikų bažnyčia, kuri 1899–1909 m. perstatyta į didelę dvibokštę neogotikinę bažnyčią, 1867 m. pašventinta stačiatikių cerkvė⁴. Pirmoji sinagoga minima

<
Alberto Rappaporto parodos
katalogas. Kaunas, 1938

1780 m. Anykščių inventORIZACIJOS dokumen-
tuose⁵, antroji pastatyta 1784-aisiais⁶. XX a.
pr. mieste buvo dvi sinagogos, veikė šeši žydų
maldos namai ir pirtis, vaikai mokėsi chederyje.

Anykščiuose gyveno kelios Rapoportų
kartos. Būsimo dailininko Urelio senelis Urišašas
(gim. 1835, tėvas Boruchas) dalyvavo Anykščių
žydų bendruomenės veikloje, balsavimuose, jo
pavardė užfiksuota rabino rinkėjų sąrašė⁷. Ure-
lio tėvas Jankelis mūrijo krosnis. Nors miestas
plėtėsi, užsakymų netrūko, išlaikyti žmoną ir
keturis vaikus buvo nelengva. leškodamas ge-
resnio uždarbio 1906 m. Jankelis paliko šeimą
ir išvyko į JAV⁸, kur jau buvo persikėlę jo broliai
Abrahamas ir Girša (Harris). Niujorke Jankelis
įsidarbino pastatų tinkuotoju, darbas sekėsi,
tad jau po penkerių metų galėjo atvykti ir žmona
Lėja su vaikais. Jie Amerikos krantą pasiekė
1911 m. liepos 17 d. laivu „Lituania“⁹. Siekdama
lengviau integruotis į naują aplinką, šeima
pasikeitė pavardę į Rappaport, Jankelis tapo
Jakobu, Lėja – Lena, vaikų litvakiškus vardus
palaipsniui keitė amerikietiški: Nesa Gitlija tapo
Netta, Yetta, Jenny, Chaimas – Hymanu, Her-
manu, Elijašas – Isidoru, Irvingu, o Urelis – Al-
teriu, Albertu. Antrąjį vardą (Boruchas), kuriuo
buvo pavadintas prosenelio garbei, Albertas
pasikeitė į Benjaminą¹⁰.

Rappoportų šeima apsigyveno Niujorke,
Bronkso rajone. Tuo metu Bronksas sparčiai
plėtėsi ir populiarėjo dėl emigrantų iš Europos
gausos. Čia kūrėsi airių, italų ir lenkų bendruo-
menės, tačiau gausiausia iš jų buvo žydų – Eu-
ropoje vykstant Antrajam pasauliniam karui,
apie pusė milijono žydų sudarė beveik 44
procentus visų Bronkso gyventojų¹¹. Augo ir
litvakų bendruomenė, kurios jaunoji karta vėliau
garsėjo ne tik rabinais ir mokslininkais, bet ir
dailininkais: 1890 m. į Niujorką atvyko Viktoro
Davido Brenerio, Mauricijaus Sterno ir Samue-
lio Halperto šeimos, 1891 m. – Viljamo Zoracho
ir Makso Vėberio, 1906 m. – Beno Šano ir Mo-
riso Kantoro, 1911 m. – A. Rappaporto ir Elijaus
Mandelio Grosmano, 1912 m. – Piterio Bliumo,
1913 m. – Marko Rothko ir kt.¹² Jaunuoliai gerai
pažinojo vieni kitus, dauguma jų dailės pagrin-
dų mokėsi Švietimo aljanso meno mokykloje
(*The Educational Alliance Art School*) Manha-
tane, kurią įkūrė žydų organizacijos, padėjusios
tautiečiams iš Rytų Europos įsikurti Niujorke.

A. Rappaportas nuo vaikystės gerai pie-
šė, tad norėdamas padėti šeimai uždarbiavo

5
Miškinis A., *Lietuvos
urbanistikos paveldas ir
jo vertybės*, Vilnius: Petro
ofsetas, 2005, t. 2, p. 692.

6
*Lietuvos TSR urbanistikos
paminklai*, red. M. Jucas, t. 3,
Vilnius: Mokslas, 1979, p. 29.

7
1877 m. mokesčių mokėtojų
sąrašas: Urišašas Rapoportas
Borucho, KRVA, f. I-49,
ap. 1, b. 12938, l. 309;
Anykščių balsuotojų
sąrašas 1881 12 10: Urišašas
Rapoportas Borucho, LVIA,
f. 1567, ap. 1, b. 2285, l. 3,
12; Anykščių rabino rinkėjų
sąrašas 1891 11 20: Urišašas
Rapoportas Borucho, KRVA,
f. I-49, ap. 1, b. 16601, l. 17.

8
1906 06 23, Ellis Island,
RMS „Etruria“ from

Liverpool. List or Manifest of
Alien Passengers for the U.S.
Immigration Officer at Port
of Arrival, National Archives
at New York City, page 6,
line 28, www.ancestry.com
(žiūrėta 2020 10 29).

9
1911 07 17, Ellis Island, SS
„Lituania“ from Libau. List or
Manifest of Alien Passengers
for the U.S. Immigration
Officer at Port of Arrival,
National Archives at New
York City, page 9, lines
26–30, www.ancestry.com
(žiūrėta 2020 10 29).

10
Naturalization Records
1882–1944, New York,
www.ancestry.com
(žiūrėta 2020 10 16);
State and Federal
Naturalization Records
1794–1943, New York,

www.ancestry.com (žiūrėta
2020 10 16); New York State
Census 1915, New York
State Archives, lines
39–44, www.familysearch.
org (žiūrėta 2020 10 17);
New York State Census,
1930, New York State
Archives, lines 7–9,
www.familysearch.org
(žiūrėta 2020 10 17).

11
*The World Almanac
and Book of Facts*,
ed. E. Eastman Irvine,
New York World-Telegram,
1943, p. 494.

12
Plačiau žr.: Градинскайте В.,
*Влияние художников-
литваков на
американское искусство*,
«Цайтшрифт», t. 6 (11),
Минск–Вильнюс, 2019,
с. 199–209.

>
Albertas Rappaportas
(1898–1969)
Žydų vestuvės
Spaudinys, reprodukcija,
publikuota: *Forward*,
1946 09 26, p. 3
Lawrence'o N. Rappaporto
archyvas

13

Dr. Lawrence'o
N. Rappaporto ir
dr. Jonathano C. Rappaporto
susirašinėjimas – 2020 07 11
elektroninis laiškas.

14

Albert Benjamin
Rappaport, U. S. Petition for
Naturalization No 59356,
1925 03 13, New York, USA
Passport 423187 issued
09 July 1925 Southern
District Court, New York, NY,
National Archives at New
York City, page 906,
www.ancestry.com
(žiūrėta 2020 09 10).

15

Dr. Lawrence'o
N. Rappaporto ir
dr. Jonathano C. Rappaporto
susirašinėjimas – 2020 07 11
elektroninis laiškas.

16

*Exhibition of Works by
Canadian Jewish Artists
at the Montreal Museum
of Fine Arts, October 29
to November 15, Canadian
Jewish Congress, 1959*
[parodos katalogas].

17

Dr. L. N. Rappaportas
prisimena, kad dailininkas
tapė ir abstrakčias
kompozicijas, tačiau kol
kas tokio stiliaus darbų
nepavyko rasti. (Dr.
Lawrence'o N. Rappaporto ir
dr. Jonathano C. Rappaporto
susirašinėjimas – 2020 07 11
elektroninis laiškas.)

18

„Di lang dervartene bilder
oisštelung“ (Seniai laukta
paveikslų paroda), *Di cait*,
1937 10 14, Nr. 3 544,
p. 4, originalas jidiš k.;
„Fun Alberts Rapoport
Bilder – oisštelung“
(Alberto Rapoport paveikslų
parodos atidarymas), *Di cait*,
1937 10 08, Nr. 3 539, p. 4,
originalas jidiš k.

dailyraščiu rašydamas užrašus ir piešdamas reklaminius standus įvairioms parduotuvėms, siuvykloms, taisykloms, kavinėms, barams ir pan. Ypač gerai užsidirbti jaunuoliui pasisekė, kai Niujorke dėl pakitusių taksų tarifų valandų valandas ant mašinų durelių dailyraščiu reikėjo rašyti naujas vežimo kainas. Taip jam pavyko susitaupyti pinigų kelionei į Europą¹³.

1925 m. A. Rappaportas tapo JAV piliečiu¹⁴. Gavęs pilietybę jaunas vyras nenustygo vietoje. Jis keliavo po Pietų Ameriką, Afriką ir Europą (1925–1927, 1933, 1937–1939), kartkartėmis grįždavo į JAV, lankėsi Meksikoje, Kuboje, Maroke, Ispanijoje, Italijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje (1938 m.), nuo 1940 m. apsistojo Kanadoje. Studijavo dailę Niujorke, Paryžiuje, Dresdene ir Miunchene. Pinigų dailininkas užsidirbdavo įvairiais būdais, dažniausiai kurdamas reklamas ir tapydamas portretus: „A. Rappaportas buvo labai taupus ir „nebrangininkas“. Užsidirbdavo tapydamas portretus. 1930 m., gyvendamas Maljorkoje, jis gavo užsakymą nutapyti Italijos armijos generolų portretų seriją.“¹⁵

Dailininkas dalyvavo keliose dešimtyse parodų. Savo kūrybą eksponavo „Galerie Zak“ ir „Salon d'Automne“ Paryžiuje, taip pat Romoje, Florencijoje, Barselonoje, Madride, Lisabonoje, Palma de Maljorkoje, Maskvoje, Varšuvoje, Rygoje, Taline, Kopenhagoje, Meksike, Havanoje, Niujorke, Kalgaryje ir Monrealyje, surengė parodas ir Vilniuje bei Kaune¹⁶.

Nors A. Rappaportas turėjo galimybę susipažinti su moderniausiomis meno kryptimis ir novatoriškiausiomis idėjomis, jam artimesnė liko realizmo kryptis su lengvais primityvizmo bruožais¹⁷. Apie tai liudija spaudoje išlikusios dailininko darbų reprodukcijos.

1937 m. žiemą ir pavasarį A. Rappaportas keliavo po Lenkiją ir surengė parodą Varšuvoje, o vasarą ir rudenį praleido gimtuosiuose Anykščiuose ir Vilniaus krašte tapydamas peizažus ir vietos gyventojus. Vilniuje dailininko paroda vyko 1937 m. spalio 16–30 d. Lenkijos sionistų organizacijos Vilniaus skyriaus patalpose adresu Vokiečių g. 21¹⁸. Kaip rašė „Di cait“ korespondentas, „ji buvo gausiai lankoma ir sulaukė gerų atsiliepimų, keletas paveikslų

>
 Albertas Rappaportas
 (1898–1969)
 Anykščių obuolių turgus
 Spaudinys, reprodukcija,
 publikuota: *Forward*,
 1946 09 26, p. 3
 Lawrence'o N. Rappaporto
 archyvas

buvo parduota¹⁹. Didžiausią įspūdį parodos apžvalgininkams paliko autoriaus tapyti portretai. Spauldoje pasirodė neidentifikuoto žurnalisto „A. V.“ straipsnis, kuriame A. Rappaporto nutapyti tipizuoti lietuvių, rusų ir žydo portretai net įgavo politinį atspalvį:

Labiausiai šitoje parodoje dėmesį atkreipia keli portretai, kurie apibūdina kelias tautas ir nusako Lietuvos gyventojų etnines savybes. Lietuvių valstietis – tai stiprus „kumštis“, palaikantis valdžią Baltijos valstybėse. Jis remia visus, kuriems svarbiausia vienybė, ir nepalaiko revoliucionierių. [...] Jis žiūri į tautines mažumas kaip į samdomus darbininkus ir mintis „mano gimtoji šalis yra jūsų diasporos šalis“ glūdi giliai jo sąmonėje. Greta lietuvių valstiečio parodoje kabo rusų valstiečio portretas. Jis priklauso Lietuvos mažumoms, ir jo šypsena portrete sako, kad kol kas savo nuomonę

reikėtų pasilaikyti sau – dar nežinia, kas ateityje čia bus tikrasis šeimnininkas... [...] Trečiame portrete pavaizduotas žydas prekiautojas. Jam vis išdaužo langus, panorėjus jį galima stuktelti, už nieką ar už tai, kad jis žydas. Jis jaučia, kad gyvena diasporoje ir tokia padėtis diktuoja jam elgesio taisykles. Šiame portrete atsiskleidžia visas jo beviltiškumas. [...] Apie Alberto Rapoporto [prieškarinėje periodikoje jidiš k. dažniausiai vartojama senoji dailininko pavardės forma (Rapoportas) – *aut. past.*] kūrybą galima turėti įvairių nuomonių, tačiau šie portretai atskleidžia istorijos eigoje susiformavusią Lietuvos tautinę situaciją²⁰.

Rašytojas, žurnalistas bei Solomono Anskio žydų istorijos ir etnografijos muziejaus direktorius Elija Jakovas Goldšmitas apie parodą atsiliepė:

19
 „Gešlosn di oisštelung fun A. Rapoport“ (A. Rapoporto paroda uždaryta), *Di cait*, 1937 11 01, Nr. 3 559, p. 4, originalas jidiš k.

20
 A. V., „Drai portretn (cu der oisštelung fun A. Rapoport)“ (Trys portretai (A. Rapoporto parodoje), *Di cait*, 1937 10 24, Nr. 3 552, p. 2, originalas jidiš k.

Būdamas savo tautos vaikas, Rapoportas labiausiai dėmesį atkreipia į savo tautiečių gyvenimą, į kasdienius Lietuvos miestelio gyventojų sunkumus. Jo piešti gyventojų tipažai spinduliuoja žmogiškumą, dorumą, gerumą. Tereikia pamatyti Rapoporto paveikslus – „80-metį žydų šaltkalvį iš Anykščių“ ar „Anykščių praševą Feiselę“ – ir iškart įsitikinsime, kad matome Didaus dailininko darbus, „didaus“ – iš didžiosios raidės. Rapoportas surengė daugelyje Europos miestų sėkmės sulaukusias parodas, iš kurių turėjo materialinės naudos. Vilniuje savo parodą jis organizuoja ne siekdamas pasipelnėti, bet todėl, kad labai žavisi šiuo miestu²¹.

1938 m. vasarą A. Rappaportas gyveno Lietuvoje, keliavo, Anykščiuose lankė giminaičius²². 1938 m. rugsėjo 24–spalio 14 d. Žydų realinėje gimnazijoje Kaune (pirmoji privati žydų gimnazija, veikusi adresu Kęstučio g. 59 (dab. Kęstučio g. 85) įvyko dailininko paroda, kurioje jis eksponavo 84 Lietuvoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Italijoje, Portugalijoje, Maroke ir JAV kurtus kūrinius – peizažus, architektūrinės kompozicijas, portretus ir buitines scenas²³. „Parodos atidaryme dalyvavo gerbiami visuomenės veikėjai – literatai, vietiniai dailininkai ir didelė dalis inteligentijos. [...] Jie buvo nustebinti didelio dailininko darbštumo, nes jis visą vasarą dirbo mūsų provincijoje, vaizduodamas turgaus scenas, portretus ir gamtovaizdžius.“²⁴ Paroda Kauno publikai pasirodė įdomi ir buvo pratęsta iki spalio 19 dienos. Laikraštis „Folksblat“ atkreipė dėmesį, kad „norėdamas leisti Kauno publikai susipažinti su savo paveikslais, dailininkas savanoriškai kelioms savaitėms liko Kaune“²⁵.

Lankydamasis gimtinėje A. Rappaportas sukūrė Lietuvos peizažų ciklą. Ypač dailininkas mėgo vaizduoti turgaus scenas: „Anykščių obuolių turgus“, „Turgaus diena Anykščiuose“ (7 kūriniai), „Jormarkas“, „Pavasario turgus“, „Turgaus diena Utenoje“, „Naugarduko gatvės turgus Vilniuje“, „Turgus prie halių Vilniuje“ (3 kūriniai), „Malkų turgus Vilniuje“ (4 kūriniai). Autorių taip pat domino Lietuvos žydų buitis ir žydų tipažai: „Vežiko butas“, „Klajojantis skurdžius“, „Benamė“, „Darbo mergaitė“, „Žydų mergaitė“, „Sinagogos kiemas Vilniuje“²⁶.

Meno ir kultūros apžvalgininkas Alfonsas Braziulis aptardamas A. Rappaporto parodą Kaune pastebėjo, kad dailininkas „tapyboj linkęs į gamtinį lyrizmą. Jo kūriniuose atsispindi aplankyto kraštų vaizdai ir tipai, daugiausia jis vaizduoja lietuvišką gamtą – ramius provincijos miestelius, bažnytikaimius ir laukus. Teigiamas bruožas – tikrovės jautimas, gyvenimiškas dinamizmas, jautri spalvų harmonija.“²⁷ A. Rappaporto potraukį gamtai pastebėjo ir kultūros veikėjas, žurnalistas Girša Abramovičius:

A. Rapoportas įsimylėjęs Lietuvos gamtą, gyvenimo būdą ir šiuolaikinius Lietuvos gyventojų tipažus. Retas kuris šitaip supranta Lietuvos žmones. Jo piešti Lietuvos turgūs ar mugės dvelkia primityvizmu. Viskas – arkliai, vežimai, gyvuliai, prekystaliai, žmonės, staliukai ir visi kiti atributai – jo paveiksluose randa savo vietas ir sugula į neįprasto grožio vaizdus ir tipus. Rapoporto kūryba yra kiek primityvi, ir vaizdai jo piešiniuose priešpriešinami realioms gyvenimo paveikslams, o tai jo darbams suteikia žavesio ir originalumo. Dailininkas eina savo keliu, nesilaiko jokios mokyklos, jokios meno krypties, jis pasikliauja tik savo laisvais jausmais ir fiksuoja viską, ką mato aplink save, ką jaučia ir supranta. Todėl Rapoporto paveikslų atlikimo technika puiki, dėl to jo darbai palankiai vertinami kūrybiniame pasaulyje²⁸.

Estera Eljaševa-Veisbartienė, garsi tarpukario Kauno žydų kultūros veikėja, kurios meno tyrimus straipsnius visomis kalbomis noriai spausdino Lietuvos spauda, A. Rappaporto kūrybai dienraštyje „Di jidiše štime“ paskyrė ilgą straipsnį. Jame rašė:

Į savo gimtąjį miestą Anykščius dailininkas Rapoportas atvyko pasisemti naujų gyvenimo impulsų. Jis nori būti primityvistas ir į daiktus žiūri naiviai, lyg juos ką tik pirmąkart pamatęs [...].

Jo paveiksluose žmonės ir arkliai su labai „gyvomis“ išraiškomis, lyg autorius būtų tiesiogiai prie visko prisilietęs, įsižiūrėjęs pro kiekvieną langą, priskvėpavęs dūmų iš kiekvieno kamino ir visur gyvai dalyvavęs. Tad labai sodrios

21 Goldšmit E. J., „Cu der bilder-oisstelung fun dem kinstler Albert Rapoport“ (Dailininko Alberto Rapoporto paveikslų parodos atidaryme), *Di cait*, 1937 10 15, Nr. 3 545, p. 2, originalas jidiš k.

22 „Geefnt oisstelung fun kinstler Rapoport“ (Atidaryta dailininko Rapoporto paroda), *Di jidiše štime*, 1938 09 25, Nr. 224, p. 8, originalas jidiš k.

23 „Cu der efenung fun Albert Rapoport bilder oisstelung“ (Alberto Rapoporto paveikslų parodos atidaryme), *Folksblat*, 1938 09 23, Nr. 223, p. 6, originalas jidiš k.

24 „Fairlehe derefenung fun A. Rapoportis bilder oisstelung“ (Iškilmingas A. Rapoporto paveikslų parodos atidarymas), *Folksblat*, 1938 09 30, Nr. 227, p. 3, originalas jidiš k.

25 Kinstler A., „Rapoport in Kaunas“ (Dailininkas Rapoportas Kaune), *Folksblat*, 1938 09 20, Nr. 220, p. 6, originalas jidiš k.

26 *Dail. Alberto B. Rapoportis paveikslų parodos katalogas*, Kaunas, 1938.

27 Braziulis A., „A. Rapoportis paroda“, *Trimitas*, 1938, Nr. 40, p. 971.

28 Abramovič G., „Cu Albert Rapoportis oisstelung“ (Alberto Rapoportis parodoje), *Folksblat*, 1938 10 13, Nr. 235, p. 5, originalas jidiš k.

Eljašev E., „Albert Rapoportas oisštelung (in hebreiše real-gimnazoje)“ (Alberto Rapoportas paroda (hebrajiškoje realinėje gimnazijoje), *Di jidiše štime*, 1938 10 13, Nr. 235, p. 4, originalas jidiš k.

30

„Kinstler Albert Rapoport kumt kein Talin“ (Dailininkas Albertas Rapoportas atvažiuoja į Taliną), *Di jidiše štime*, 1938 10 27, Nr. 245, p. 2, originalas jidiš k.

31

„Travelled Painter Holding Exhibition. Albert Rappaport Shows Scenes in Lithuania, Cuba and Mexico at Eaton's“, *Gazette*, 1942 04 04, p. 3.

32

Kaiserman H. M., „Vichtiker idišer moler in mairei Kanade“ (Svarbus žydų dailininkas Vakarų Kanadoje), *Dos jidiše vort*, 1942 11 26, p. 4, originalas jidiš k.

33

Kaiserman H. M., „A vichtige bilder oisštelung fun a gast moler – Albert Rappaport“ (Svarbi svečio dailininko Alberto Rappoportas paroda), *Der Keneder adler*, 1942 04 17, p. 4, originalas jidiš k.

34

„Jacques Besner et Albert Rappaport exposent au Musée des Beaux-Arts“, *Le Soleil*, 1965 02 06, p. 4; „Sculpture et peinture au Musée des Beaux-Arts de Montréal“, *Montréal-Matin*, 1965 02 08, p. 4.

35

Dr. L. N. Rappaportas nurodo, kad A. Rappaportas turėjo palikuoį Ispanijoje, tačiau apie jį žinių nėra. (Dr. Lawrence'o N. Rappoportas ir dr. Jonathano C. Rappoportas susirašinėjimas – 2020 07 11 elektroninis laiškas.)

36

1944 Brevard, Florida Divorce Index 1927–2001, vol. 253, certificate 4584, www.ancestry.com (žiūrėta 2020 09 22).

37

www.findagrave.com/memorial/60984074/albert-b-rappaport; www.findagrave.com/memorial/60984315/ clara-rappaport (žiūrėta 2020 11 16).

38

R. Korn gimė Galicijoje (dab. Ukrainos teritorija). 1941 m. birželį pasitraukė į Uzbekistaną, 1948 m. emigravo į Kanadą.

paveikslų spalvos ir vaizdų giluma tiesiogiai veikia žiūrovus. Susidaro įspūdis, kad herojai tuoj paliks paveikslą rėmus ir išeis į platųjį pasaulį. [...] Jo portretai juda nuo senamadiško realizmo šiuolaikinių primityvių paveikslų link. Be to, jis kuria ir kubistinius portretus. [...] Labiausiai jam sekasi vaizduoti pastatų kompozicijas ir gamtovaizdžius, ypač kalnų apsuptus ir iš viršaus medžių šakų dengiamus slėnius su augalais ir paukšteliais. Labai įspūdingi iš natūros piešti plaukiančių laivų vaizdai. Peizažuose jam gerai sekasi perteikti ir lietuvišką koloritą. [...] Bet svarbiausia – autoriaus jausmų perdavimas šiuolaikinio meno būdais domina ir žavi parodos lankytojus²⁹.

Iš laikraščių sužinome, kad po parodos Kaune, spalio pabaigoje, A. Rappaportas išvyko į Rygą ir Taliną, kur taip pat surengė personalines parodas. Po to jis planavo vykti į Paryžių, Londoną ir Niujorką³⁰.

1940 m. A. Rappaportas apsigyveno Monrealyje ir įsijungė į miesto dailės gyvenimą. 1942 m. balandį parduotuvių tinko „Eton“ dailės skyriuje surengė personalinę parodą. Eksponavo apie 30 tapybos darbų, kuriuose vaizdavo savo kelionių po Lietuvą, Lenkiją, Kubą ir Meksiką įspūdingai. Lietuvos peizažai ir štetlo dvasia persmelktos turgaus scenos žiūrovams pasirodė itin įdomios ir egzotiškos. Apie parodą rašė Monrealio laikraščiai, tarp jų – „Gazette“ (Laikraštis), leistas anglų kalba³¹.

Iš Rumunijos emigravęs žymus Kanados visuomenės veikėjas, žurnalistas ir vertėjas Hananiahas Meiris Caisermanas A. Rappoportas parodą aprašė Kanados laikraščiuose „Der Keneder adler“ (Kanados erelis) ir „Dos jidiše vort“ (Žydų žodis), leistuose jidiš kalba³². Jis ypač palankiai įvertino dailininko spalvų paletę ir jo sugebėjimą spalvomis sukurti skirtingas paveikslų nuotaikas:

Pusė A. Rappoportas paveikslų vaizduoja Lietuvos, Lenkijos, Meksikos ir Kubos turgaus scenas. Tapytojas naudoja įvairiausias spalvas ir beveik kiekviename paveiksle kuria harmoningas ir įdomias kompozicijas. Pavyzdžiui, „Turgaus diena

Meksikoje“ žaižaruoja geltonai dažytais namais su raudonų čerpių stogais, meksikiečių pardavėjai sėdi ant žemės žaliuojančių medžių šešėlyje greta parduodamų produktų, sukrautų į aukštas krūvas. „Žydų turgus Lenkijoje žiemą“ įsikūręs po atviru dangumi. Ant aukštų stalų sudėti runkeliai, vaisiai ir daržovės, rogės prikrautos molinių indų, ąsočių ir puodų. Turgaus aikštėje išsibarstę arkliai su vežimaičiais, fone matyti dviauščiai namai. Šalčiu dvelkia pilkai baltas paveikslas koloritas ir rausvais lengvais potėpiais sukurtos eskiziškos žmonių figūros. Visai kitokia nuotaika – šurmuly ir erzelyne – sklinda iš paveikslas „Turgaus diena Vilniuje“, kuriame vaizduojama margaspalvė žmonių minia gatvės fone³³.

1965 m. vasarį įvyko paskutinė personalinė A. Rappoportas paroda. Drauge su skulptoriumi ir interjero dizaineriu Jeanu Jacques'u Besneriu (1919–1993) jis savo tapybą eksponavo garsioje Monrealio dailės muziejaus galerijoje „Galerija 12“. Apie parodą atsiliepė Monrealio laikraščiai „Le Soleil“ (Saulė) ir „Montréal-Matin“ (Monrealis-rytas), leisti prancūzų kalba³⁴.

A. Rappoportas buvo vedęs du kartus, vaikų neturėjo³⁵. Su pirmąja žmona Miriam išsiskyrė 1944 m. Brevardo apygardoje, Floridoje³⁶. Su antrąja žmona kanadiete Clara (1920–1998, Monrealyje) gyveno visą likusį gyvenimą. Dailininkas mirė nuo vėžio 1969 m. kovo 17 d. Monrealyje. Jis ir jo žmona Clara palaidoti Barono de Hiršo kapinėse, Kvebeko provincijoje³⁷.

Po A. Rappoportas mirties jo darbų kolekcija dingio ir kol kas nėra rasta. Šiandien yra žinomi du išlikę jo sukurti portretai. Tai – 1933 m. nutapytas dėdės Harrio Rappoportas portretas, kurį privačioje kolekcijoje saugo Harrio anūkas Jonathanas C. Rappoportas, ir 1953 m. sukurta jidiš kalba rašiusios poetės Rochl Korn (1898–1982)³⁸ portretas, kabantis Monrealio žydų viešojoje bibliotekoje. Tikimės, kad Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus tyrimai padės surasti dingusią A. Rappoportas darbų kolekciją ir grąžinti jo vardą į Lietuvos bei Kanados dailės istoriją.